

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק שני

סוגיה טז: מלאכת יום טוב (9): רחיצה וחימום ביום
טוב

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

סוגיה טז: מלאכת יום טוב (9): רחיצה וחימום ביום טוב

***

רקע

- בדין רחיצה וחימום ביום טוב יש לדון בשני נושאים שונים:
 א. מדוע מותר מהתורה לעשות מלאכה לצורך רחיצה וחימום.
 ב. גדרי רחיצה מדרבנן.

מקורות

- א. גמ' כא: "מתני' ב"ש אומרים לא יחם... ויתחמם כנגדה וב"ה מתירין"
 ב. תוס' ד"ה לא
 ר"ן יא. באלפס ד"ה מתני' לא יחם, "...דאית להו מתוך"
 רמב"ם הל' שביתת יום טוב פ"א הט"ז
 ג. שבת לח: "מתני' אין נותנין ביצה... ומותרין בשתיה"
 מ. "ת"ר מרחץ שפקקו נקביו... וזיעה במקומה עומדת"
 רי"ף יא. באלפס, "מתני' בש"א לא יחם אדם... אבל ביו"ט לא"
 ר"ן ד"ה מתני' לא יחם
 רא"ש סי' טו ד"ה מתני', גמ'; שבת פ"ג סי' ז
 ד. שו"ע סי' תקיא סע' א-ב ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק א, ז, יב-יג, יח-יט]

רא"ש שבת פ"ג סי' ז

איתמר חמין שהוחמו מערב שבת אמר רב למחר רוחץ בהן כל גופו אבר ואבר. ושמואל אמר לא התירו לרחוץ אלא פניו ידיו ורגליו תניא כוותיה דשמואל חמין שהוחמו מע"ש [למחר] רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו אבר ואבר ואין צ"ל שהוחמו ביו"ט.
 ת"ר מרחץ שפקקו נקביו מע"ש למוצאי שבת רוחץ בה מיד אמר רבי שמעון בן פזי אריב"ל משום בר קפרא בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת התחילו הבלנין לחמם חמין בשבת [ואמרו מע"ש החמון] אסרו להן החמין והתירו להן את הזיעה ועדיין היו רוחצין בחמין ואומרים מזיעין אנחנו אסרו להם את הזיעה והתירו להם חמי טבריא ועדיין היו רוחצין בחמי האור ואמרו בחמי טבריא רחצנו אסרו להם חמי טבריא והתירו להם את הצונן ראו שאין הדבר עומד התירו להם חמי טבריא והזיעה במקומה עומדת ואע"פ שגזרו על הזיעה אמבטיאות של כרכים דלא נפיש הבלייחו מטייל בהן ואינו חושש ואלו הגזירות היו אף ביום טוב דהא ברייתא ביו"ט איירי דקתני מעשה במרחץ של בני ברק שפקקו נקביו מערב יו"ט ועלה קמטיק משרבו עוברי עבירה ומייתי מהא דריב"ל בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת אלמא דעל (כל) שבת ויו"ט גזרו כאחד ומזה דקדק ריב"א דאסור לעשות הבערה מן התורה בשביל רחיצה דאל"כ לא היו גוזרין על הזיעה ביו"ט אע"ג דהבערה בשביל זיעה מותרת מן התורה כדמוכח במסכת יו"ט [לב] דאפילו לעשות פחמין למוסרן לאוליירין מן התורה מותר והיה ריב"א נותן טעם לדבר לפי שהרחיצה אינה שוה לכל נפש שאינה אלא להתענג הלכך אסורה כמו מוגמר דאסור מהאי טעמא בפ' קמא דכתובות [ז].
 אבל זיעה שוה היא לכל נפש שאינה להתענג אלא לבריאות והא דתניא מרחץ שפקקו נקביו מערב

תורת אמך, ביצה כא:

יו"ט למחר נכנס ומזיע הוא הדין בלא פקקו נמי אפילו הוסק בו ביום שרי להזיע אלא משום איסור רחיצה תנא ליה דאע"ג דהוסק מערב יו"ט אסור לרחוץ.

הסבר הסוגיה

בית שמאי אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא אם כן ראויין לשתייה ובית הלל מתירין עושה אדם מדורה ומתחמם כנגדה. [משנה כא:]

נחלקו בית הלל ובית שמאי האם מותר לעשות מלאכה לצורך רחיצה וחימום או שמותר לעשות מלאכה לצורך אכילה ושתייה בלבד, בית שמאי מתירים רק מלאכה הנעשת לצורך אוכל נפש, ובית הלל מתירים עשיית מלאכה גם לצורך הנאת גופו [הסבר זה לשיטת התוס' ד"ה א] שבית שמאי מתירים רק כששותה מהמים ומרבה לרחיצת רגליו. הרשב"א ד"ה מתני' לא יחם מביא שבירושלמי שתי דעות, דעה אחת כתוס' ושניה שבית שמאי מתירים אף כשאינו צריך לשתות. היתרם מבוסס כנראה על דין "הואיל".

נחלקו הראשונים בהסבר מחלוקת בית הלל ובית שמאי:

מסביר הר"ן [יא. באלפס ד"ה מתני' לא יחם] שבית הלל ובית שמאי נחלקו בדין "מתוך". בית הלל סוברים דין "מתוך", ולכן מתוך שמותר לחמם מים ולהדליק מדורה לצורך בישול, מותר לחמם מים ולהדליק מדורה לצורך הנאת גופו, בית שמאי אינם סוברים דין "מתוך", ולכן אוסרים לחמם מים ולהדליק מדורה לצורך הנאת גופו.

הרמב"ם [פ"א הט"ז] פוסק: "רחיצה וסיכה הרי הן בכלל אכילה ושתייה ועושיין אותן ביום טוב שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש לכל שצריך הגוף", רחיצה וסיכה מותרות ביום טוב מפני שהנאות הגוף כלולות באוכל נפש [הרמב"ם חייב להסביר בדרך זו, שהרי הוא סובר שדין "מתוך" נאמר בהוצאה והבערה בלבד. הרמב"ם אינו מביא את הדין שמותר להבעיר אש כדי להתחמם כנגדה, מפני שהוא כלול בהיתר הגוף של דין "מתוך" בהבערה, דין שהובא ברמב"ם ריש פ"א]. לשיטת הרמב"ם שהנאות הגוף כלולות בדין "אוכל נפש", יש להגדיר מהן הנאות הגוף הכלולות בהיתר זה, לקמן נרחיב הדיבור בדין זה.

המשנה אומרת שבית שמאי אוסרים לחמם חמין לרגליו ובית הלל מתירים. משמע מהמשנה שבית הלל מתירים רק חימום מים לצורך רגליו, ולא לרחיצת כל גופו. דין זה מפורש במשנה במסכת שבת [לה:]: המספרת על אנשי טבריה שהכניסו צינור מים קרים לתוך אמה של חמין כדי לחמם, ואמרו להם חכמים: "אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתייה, אם ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתייה" – אסור לרחוץ ביום טוב במים חמים שהוחמו ביום טוב.

נחלקו הראשונים מדוע אסור לחמם מים לרחיצת כל גופו:

תוס' [ד"ה לא] מסביר שביום טוב מותר לעשות רק מלאכה השווה לכל נפש, ורחיצת ידיו ורגליו שווה לכל נפש, אבל רחיצת כל גופו אינה שווה לכל נפש אלא לבני אדם מעונגים, ואיסורה מהתורה.

מהדורה ראשונית ללא הגהה

הרמב"ם [פ"א הט"ז] חולק על התוס', ולדעתו מהתורה מותר לרחוץ כל גופו, וחכמים אסרו רחיצת כל גופו מפני גזרת מרחץ.

ממחלוקת הראשונים נובעת מחלוקת נוספת. בגמ' במסכת שבת [לט:]: מפורש שחכמים גזרו בשבת גם על מים שהוחמו בערב שבת שאסור לרחוץ בהם בשבת את כל גופו, בגמ' לא מפורש האם גזרה זו נאמרה גם על יום טוב. הרי"ף [יא. באלפס] מביא בשם גאון שמוותר לרחוץ כל גופו במים שהוחמו בערב יום טוב, וכך פוסק הרמב"ם [שם]. הרא"ש [שבת פ"ג סי' ז] סובר שדין מים שהוחמו בערב יום טוב זהה למים שהוחמו בערב שבת ואסור לרחוץ בהם כל גופו. כיוון שאסור מהתורה לחמם מים לרחיצת כל גופו אין הבדל בין דיני רחיצת כל גופו ביום טוב לבין רחיצת כל גופו בשבת.

סיכום

נחלקו הראשונים מדוע מותר לחמם מים לרחיצת רגליו:

הר"ן סובר שמותר מדין "מתוך", והרמב"ם סובר שרחיצה וסיכה בכלל אכילה ושתייה.

נחלקו הראשונים מדוע אסור לחמם מים לכל גופו:

תוס' סובר שאסור מהתורה, מפני שרחיצת כל גופו אינה שווה לכל נפש אלא רק לאנשים מעונגים. הרמב"ם סובר שרחיצת כל גופו במים שהוחמו ביום טוב אסורה מדרבנן מגזרת מרחץ.

נחלקו הראשונים האם מותר לרחוץ כל גופו במים שהוחמו בערב יום טוב:

הרא"ש סובר שאסור, הרי"ף והרמב"ם סוברים שמותר.

הלכה

השו"ע [סי' תקיא סע' א] פוסק שמותר לעשות מדורה כדי להתחמם. הרמ"א מביא שיש אוסרים לחמם בית החורף מפני שלפעמים הקור אינו גדול, ורק מפונקים מחממים, הרי החימום מלאכה שאינה שווה לכל נפש. להלכה הוא מקל, ומסביר המשנה ברורה [סק"ז] שכיוון שחימום שווה לכל נפש, אין חילוק בין קור גדול וקור קטן, ובשניהם מותר לחמם.

השו"ע [סע' ב] פוסק שמותר לרחוץ פניו, ידיו ורגליו [עיין משנה ברורה סק"ט], וביאור הלכה ד"ה ידיו] במים שהוחמו ביום טוב, ומותר לרחוץ כל גופו במים שהוחמו בערב יום טוב, אבל אסור לרחוץ במרחץ. הרמ"א פוסק כשיטת הרא"ש, שאסור לרחוץ כל גופו אפילו במים שהוחמו בערב יום טוב.

הרמ"א מוסיף, שחכמים לא גזרו על רחיצת תינוק, אבל אסור לחמם מים לרחיצת כל גופו, מפני שיטת התוס' שחימום מים לרחיצת כל גופו אסורה מהתורה.

שער הציון [אות כה] מביא בשם הבית מאיר שמותר לחמם מים כדי להפיג הצינה, שדבר זה שווה לכל נפש.

השמירת שבת כהלכתה [פי"ד סע' ג] מביא בשם הגרשז"א שמים שהתחממו בדוד שמש דינם כמים שהוחמו בערב יום טוב, ומותר לשיטת השו"ע לרחוץ בהם כל גופו ביום טוב.

תורת אמך, ביצה כא:

השמירת שבת כהלכתה [פי"ד הע' כא] שואל מדוע בזמננו אסור לרחוץ כל גופו, והרי לכל אדם יש מקלחת בביתו, ורחיצת כל גופו שווה לכל נפש? הוא אינו עונה על השאלה.